

УДК 349.22

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.36>**Людмила Могілевська,**

викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліційстики

факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕТОДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

Метою статті є визначення та надання характеристики методам діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України визначено та охарактеризовано методи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. З'ясовано, що під методами діяльності Національної поліції необхідно розуміти всю сукупність способів, засобів та прийомів, які використовують працівники поліції задля досягнення єдиної мети, тобто забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Наголошено, що для ефективної профілактики потрібно як усунути негативні умови, що утворюють конкретні життєві ситуації, так і виявити обставини, що негативно впливають на моральне формування особистості. Переконання як метод – це моральний, психологічний, матеріальний вплив суб'єкта адміністративної діяльності на об'єкт, на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм. Застосування методу переконання в адміністративній діяльності поліції дозволяє досягти таких цілей: 1) виховання у громадян сталої правомірної поведінки; 2) попередження злочинів та інших правопорушень; 3) вплив на правопорушників. Доведено, що метод примусу застосовується до порівняно незначної кількості людей, як правило, тих, що вчинили правопорушення, виключно працівниками поліції в межах їхніх повноважень з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, а також притягнення особи до адміністративної відповідальності. Зроблено висновок, що методи діяльності поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини становлять систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно й на міцній науковій основі та з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх і зовнішніх факторів. На завершення хотілося б відмітити, що вказаний перелік методів ми не маємо права назвати вичерпним, оскільки і науковці, і законодавці повинні постійно розширювати їх межі та перелік з метою більш якісного та ефективного забезпечення прав та свобод дитини в Україні.

Ключові слова: метод, примус, переконання, припис, Національна поліція України, забезпечення прав і свобод дитини.

Постановка проблеми. Свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав та свобод дитини є, крім іншого, постійна робота уповноважених органів державної влади у цій сфері. Це відповідає вимогам ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з погляду придатності персоналу цих органів, а також компетентного нагляду. Одним із таких органів є Національна поліція України, ключовим завданням якої є забезпечення реалізації та захисту прав та свобод всіх категорій гро-

мадян. Діти в цьому контексті не є винятком. Р.М. Лящук також підкреслює, що характер та зміст завдань, які виконують правоохоронні органи, вимагають застосування у їх діяльності специфічних методів, адже те, яким чином вони будуть виконувати поставлені державою завдання, визначатиме ступінь та якість досягнення правоохоронної мети [1, с. 148]. Вказане вище підтверджує актуальність теоретичних і практичних досліджень методів діяльності Національної поліції України щодо забезпечення прав та свобод дитини.

Варто відзначити, що багато проблем щодо діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод людини вже були у полі зору науковців, зокрема ім

приділяли увагу такі вчені: О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, Л.Д. Березівська, О.І. Вінгловська, В.В. Галунько, О.Ю. Дрозд, П.І. Кабляк, І.В. Міщук, О.М. Музичук, В.М. Олійник, В.Г. Петров, А.О. Попова, А.В. Рум'янцева-Козовник, М.І. Смирнов, Н.Б. Шамрук, С.І. Шевченко, К.В. Шкарупа, О.Ю. Шостко та інші. Однак, попри чималу кількість наукових розробок, в більшості робіт проблема визначення методів діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав та свобод людини або не розглядалась взагалі, або ж мала суто поверхневий характер.

Метою статті є визначення та надання характеристики методам діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаними та універсальними методами державної діяльності, які використовуються в усіх галузях та сферах, на всіх її рівнях, а також визначають зміст та конкретний прояв інших методів, є переконання та примус. Ці методи найпоспідовніше відбиваються через механізм прав та обов'язків, підкреслюють особливості відносин влади і підпорядкування [2, с. 190]. Але, звісно, перелік методів не зводиться до вказаних вище. Окремими авторами виділяються й інші їх види, серед яких, крім переконання та примусу, зазначається виховна робота, заохочення, профілактика порушень прав та свобод. Однак саме методи переконання та примусу найширше застосовуються в усіх сферах управлінської діяльності і становлять систему засобів впливу держави (в особі її відповідних органів та посадових осіб) на свідомість і поведінку людей. Вони є необхідною умовою нормального функціонування суспільства, будь-якого державного або громадського об'єднання, всього процесу управління. Застосовуючи ці методи, держава забезпечує функціонування всієї суспільної системи, організованість, дисциплінованість, охороняє працю та побут людей, нормальну соціальну обстановку в країні [3, с. 101].

На думку Є.П. Филипенко, у сфері діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав та свобод дітей здебільшого можна навіть говорити про комплексне використання методів переконання і примусу. Проте автор зазначає, що головну роль у діяльності органів внутрішніх справ, особливо щодо неповнолітніх, як за обсягом, так і за порядком застосування відіграє метод переконання [4, с. 111]. При цьому необхідно враховувати, що відповідно до ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII поліція для охорони

прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, а також для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначених Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом, а також інших заходів, визначених окремими законами. У даному контексті варто зазначити, що під поліцейським заходом розуміють дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Зазначимо, що нині у структурі методів діяльності Нацполіції один з основних напрямів займає превентивна діяльність, а саме ювенальна превенція [5, с. 122]. Зазначимо, що у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ України переконання і примус реалізуються в запобіжній та профілактичній роботі. Така робота відповідно до чинної Інструкції з ОРІОП (п. 1) належить до основних завдань підрозділів ювенальної превенції, серед яких також виділяються такі: 1) профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 2) ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень, та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики; 3) участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; 4) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; 5) вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; 6) провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти.

Таким чином, методу переконання у громадянському суспільстві завжди надається перевага, бо лише за умов переконання громадян у правильності вибору того чи іншого напрямку політики можливо створити правову державу, яка є найвищою сходиною

організації суспільства. Переконавання як метод – це моральний, психологічний, матеріальний вплив суб'єкта адміністративної діяльності на об'єкт, на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм. Застосування методу переконання в адміністративній діяльності поліції дозволяє досягти таких цілей: 1) виховання у громадян сталої правомірної поведінки; 2) попередження злочинів та інших правопорушень; 3) вплив на правопорушників [6, с. 14].

Отже, можна із впевненістю констатувати, що в контексті визначеної проблеми метод переконання має особливе значення, адже роз'яснення прав та свобод, а також реальних можливостей їх реалізації необхідно проводити у такому віці, коли відбувається моральне та психічне становлення людини, формуються її моральні цінності та модель поведінки. Все це дозволяє закріпити у свідомості дитини необхідні правові погляди та принципи поведінки. Головною особливістю застосування методу переконання щодо забезпечення прав та свобод дитини органами Нацполіції є неможливість розглядати дитину окремо від того середовища, в якому вона перебуває, – родини, навчального закладу, найближчого оточення. Факторами, які сприяють порушенню прав та свобод дітей за місцем їх проживання, можуть бути незгода між батьками і відсутність чітких дисциплінарних і педагогічних вимог у родині, психічні порушення і кримінальна поведінка батьків, низький соціальний статус родини та погані житлові умови [7, с. 89]. Крім того, негативний вплив на підлітків здійснюють не лише батьки, а й інші особи, які проживають спільно (старші брати і сестри), вплив яких найчастіше набагато сильніший. Робота з такими родинами має здебільшого профілактичну мету. Для ефектної профілактики потрібно як усунути негативні умови, що утворюють конкретні життєві ситуації, так і виявити обставини, що негативно впливають на моральне формування особистості. Отже, така робота має проводитися систематично (постійне відвідування неповнолітніх за місцем мешкання з метою виявлення передумов порушення їх прав та свобод, роз'яснювальні профілактичні бесіди з батьками та неповнолітніми з метою їх правового виховання, контроль відвідування неповнолітніми навчальних закладів тощо) [4, с. 111].

До заходів переконання можна віднести також процес, який охоплює як разові, так і довгострокові заходи, включає загальну та індивідуальну профілактику. На цьому етапі реформування ювенальної юстиції

реалізація положень Меморандуму про взаєморозуміння щодо впровадження ініціативи зі співробітництва у сфері захисту дітей передбачає з боку Нацполіції розробку неформальних механізмів взаємодії поліцейських з дітьми щодо запобігання дитячій злочинності та вчинення злочинів проти дітей. Такими заходами взаємодії поліції з дітьми є ініціювання та організація проведення соціальних проєктів, конкурсів, просвітницьких програм тощо. З 2016/2017 навчального року в українських школах розпочате впровадження експериментальної моделі співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції». Поліцейські зосереджують свою роботу на проведенні просвітницько-профілактичних занять з учнями за програмою «Школа і поліція» [8]. Згідно з методичною програмою роз'яснюється, що заняття передбачають підхід з орієнтацією на попередження проблеми, а не на інцидент, який уже відбувся. У такому партнерстві школа і правоохоронний орган розуміються як одна команда, а роль працівника правоохоронного органу розширюється і передбачає профілактику та втручання на ранній стадії. З метою реалізації програми працівники поліції, які пройшли спеціальне навчання, будуть призначені шкільними офіцерами поліції (далі – ШОП) і закріплені за конкретними школами. Частота відвідування навчальних закладів ШОП може залежати від оцінки ризиків та потреб кожної школи у сфері профілактики ризикованої поведінки дітей та правопорушень [8]. Так, можливість особистого спілкування дітей з поліцейськими, зокрема з приводу проблемних питань, безпосередньо у шкільному просторі зміцнює зв'язки поліції зі школою, що є важливим елементом дитячого розвитку [9, с. 399–404].

Не новим, але ефективним заходом загальної профілактики серед дітей є використання ЗМІ та наочної агітації з метою привернення уваги до проблем захисту дітей та превенції ювенальної деліктності, правового виховання, пропагування здорового способу життя, профілактики наркоманії тощо. На сучасному етапі не можна залишати без уваги інтернет-простір. Індивідуальна профілактика передбачає складення плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуальних психологічних особливостей дитини тощо.

Наступний метод – це примус, котрий є досить поширеним у діяльності Національної поліції України. Він спрямований на забезпечення прав людини та характеризується тим, що він є допоміжним, здійсню-

ється на підставі переконання і тільки після застосування переконання. О. Негодченко зазначав: «Примус – це свого роду антизахід держави у відповідь на протиправну поведінку правопорушника» [10, с. 124]. Метод примусу застосовується до порівняно незначної кількості людей, як правило, тих, що вчинили правопорушення, виключно працівниками поліції в межах повноважень з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, а також притягнення особи до адміністративної відповідальності [11, с. 83].

Можна виділити такі форми його прояву: 1) примус, який використовується для попередження та припинення посягань на життя, здоров'я, честь та гідність громадянина, його майно тощо; 2) примус, який застосовується для безпосереднього примусового здійснення прав та обов'язків громадян. Так, у разі вчинення членом сім'ї щодо дитини насильства, відповідальність за яке передбачена ст. 173-2 КУпАП, уповноважена особа органів внутрішніх справ складає щодо винної особи протокол про адміністративне правопорушення, керуючись Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ України [12]. Крім того, щодо осіб, які вчинили насильство в сім'ї, працівники ОВС України можуть застосовувати такі заходи [13, с. 62]: 1) винести кривдникові офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; 2) взяти на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства; 3) винести захисний припис (якщо кривдник все ж таки вчинив насильство після винесення йому офіційного попередження) і контролювати виконання вимог захисного припису; 4) сприяти проходженню корекційної програми, спрямованої на формування гуманістичних цінностей і ненасильницької моделі поведінки. З огляду на положення Модельного законодавства ООН про домашнє насильство, а також досвід інших країн світу [14, с. 75] до системи спеціальних заходів щодо попередження насильства в сім'ї необхідно запровадити такий захід індивідуальної профілактики, як тимчасовий обмежувальний припис, який передбачає заборону на вчинення насильства в сім'ї. За умови внесення відповідних змін до законодавства України цей захід додасть ефективності засобам протидії сімейному насильству відносно дитини. Це примус, який пов'язаний з реалізацією адміністративної чи кримінальної відповідальності.

На тлі викладеного необхідно ще раз наголосити, що застосування такого методу, як примус, працівниками Нацполіції в рам-

ках демократичного суспільства має відбуватися лише у разі, коли були використані всі інші методи та застосовані заходи виховного характеру, котрі не дали необхідних результатів. При цьому вказаний метод сприяє створенню в суспільстві впевненості, що права та свободи будуть захищені за будь-яких обставин і від будь-яких посягань.

Висновки

Таким чином, під методами діяльності Національної поліції України необхідно розуміти всю сукупність способів, засобів та прийомів, які використовують працівники поліції задля досягнення єдиної мети, якою є забезпечення прав та свобод дитини в Україні. Методи діяльності поліції у досліджуваній сфері становлять систему, тобто цілісну, внутрішньо узгоджену сукупність, а тому мають застосовуватися комплексно й на міцній науковій основі та з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітніх і зовнішніх факторів. На завершення хотілося б додати, що вказаний перелік методів ми не маємо права назвати вичерпним, оскільки і науковці, і законодавці повинні постійно розширювати межі цих методів та їх перелік з метою більш якісного та ефективного забезпечення прав та свобод дитини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Ляшук Р.М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.
2. Колпаков В.К. Адміністративне право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
3. Ключев О.М. Форми та методи профілактичної діяльності органів внутрішніх справ на місцевому рівні. *Форум права*. 2007. № 1. С. 99–103.
4. Филипенко Є.П. Особливості методів діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод неповнолітніх. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 109–113.
5. Іщенко І. Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 6. С. 122–126.
6. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту. Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. та ін.; за ред. Кулікова В.А. Київ: «Освіта України», 2016. 230 с.
7. Раттер М. Помощь трудным детям / пер. с англ. Москва: Прогресс. 1987. 424 с.
8. Филипенко Є.П. Особливості методів діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод неповнолітніх. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 109–113.
9. Butković Ana, Valenta Zdravko, Tišma Velimir (2016). *Važnost policijskih preventivnih*

programa za mlade – rezultati istraživanja. *Časopis "Policija i sigurnost" (Zagreb)*, godina 25. broj 4. str. 397–408.

10. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія. Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України. 2002. 416 с.

11. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. Посібник / кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. Глуховець. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. 248 с.

12. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопору-

шення в органах поліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. № 1376.

13. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. для курсантів вищих навч. закл. МВС України / А.В. Запорожцев, А.В. Лабунь, Д.Г. Заброда, І.В. Басиста, І.В. Дроздова, В.О. Брижик. Київ, 2012. 246 с.

14. Шамрук Н.Б., Галай А.О., Гречанюк С.К. Взаємодія суб'єктів протидії насильству в сім'ї : монографія. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2013. 174 с.

The purpose of the article is to identify and characterize the methods of activities of the National Police in the field of the rights and freedoms of the child. In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and norms of the current legislation of Ukraine, the methods of activity of the National Police in the sphere of ensuring the rights and freedoms of the child are defined and characterized. It is clear that the methods of activities of the National Police need to understand the totality of ways, means and techniques used by police officers for the sole purpose of ensuring the rights and freedoms of the child in Ukraine. It is emphasized that for effective prevention it is necessary to eliminate both the negative conditions that create specific life situations and to identify the circumstances that negatively affect the moral formation of the individual. Persuasion, as a method, is the moral, psychological, material influence of the subject of administrative activity on the object, on his will, consciousness and behavior in order to achieve conscious compliance with the requirements of legal norms. The application of the method of persuasion in the administrative activities of the police allows to achieve the following goals: 1) education of citizens of regular lawful behavior; 2) prevention of crimes and other offenses; 3) influence on offenders. It has been proven that the coercive method is applied to a relatively small number of people, usually those who have committed offenses and exclusively by police officers within the scope of their authority to prevent or stop unlawful acts, to overcome their harmful consequences, and to hold a person to administrative responsibility. It is concluded that the methods of police activity in the field of the rights and freedoms of the child constitute a system, i.e. a coherent, internally coherent set, and therefore should be applied in a comprehensive, sound scientific manner, taking into account the specifics of the legal status of minors and external factors. In conclusion, we would like to point out that the above list of methods cannot be called exhaustive, since both scientists and legislators must constantly expand their boundaries and list in order to better and more effectively secure the rights and freedoms of the child in Ukraine.

Key words: method, coercion, persuasion, prescription, National Police of Ukraine, protection of the rights and freedoms of the child.

